

Іван Літус — фахівець у галузі акліматизації мисливських тварин, організатор «царських полювань»

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Ivan Litus, a specialist in the field of game animal acclimatisation, organiser of 'royal hunts'. — An essay about a specialist who developed the ideas of isolated, powerful hunting grounds with the introduction of alien species, excessively high abundance of wild game and measures to maintain it artificially. His focus was primarily on game animals and everything that contributed to the 'enrichment' of hunting grounds, excluding factors of disturbance to the local people and ordinary hunters, creating a system of fenced areas for the release of imported animals and preventing their escape. He is the author of four publications on mammals (and about 10 on hunting grounds and their fauna), including the monograph 'Acclimatisation of Wild Animals' (1986).

Біографічні відомості

Літус Іван Єгорович народився 2 січня 1930 р. в с. Мала Супоївка Броварського р-ну Київщини. Після 8-річної школи навчався у ветеринарному технікумі, працював на свинокомплексі біля «Залісся». Проїшов 5 років служби на Тихоокеанському флоті. Паралельно з навчанням в технікумі вступив на біофак Київського університету, заочно (роки невідомі), спеціалізувався по кафедрі зоології хребетних, у О. Кістяківського. Був запрошений на роботу в господарство «Залісся», де став головним мисливствознавцем.

Після створення Дніпровсько-Тетерівського ДЛМГ (1967) став його керівником. 1973 року захистив в Інституті зоології АН УРСР кандидатську дисертацію. У 1990-х роках працював в Управлінні «Главохота» Мінлісгоспу України [за афіліацією в: Перерва *et al.* 1991]. У лютому 1998 р. став директором створеного Мінлісгоспом ДП «Мисливське господарство "Київське"» (18 тис. га). Виховав двох синів, які стали професорами медицини. Проживає в Києві.

Рис. 1. Іван Єгорович Літус у замській дачі в Макарівському районі, де він живе й тепер. Фото В. Літуса. Близько 2020 р.

Внески в розвиток теріології

Літус Іван Єгорович — дослідник «мисливської» фауни. Його дисертація мала назву «Акліматизація фазанів в Україні» і захищена в Києві 1973 р. [Літус 1973], її керівником був відомий орнітолог і пристрасний мисливець проф. О. Кістяківський, з яким надалі дружив довгі роки.

Три найцитованіші його праці: книга «Акліматизація диких тварин» [Літус 1986], книга про Дніпровсько-Тетерівське лісомисливське господарство [Літус 1987], стаття про стан погोलів'я зубрів в Україні та перспективи його використання [Перерва *et al.* 1991]. Власне, ключовою його працею стана монографія «Акліматизація диких тварин» [Літус 1986], присвячена досвіду й підсумкам інтродукції та акліматизації окремих видів мисливських тварин (переважно ссавців, яких описано 14 видів із 16 обраних для аналізу), розглянуто зміни тварин на різних стадіях акліматизації.

За книгою 1986 р. у нього було 14 праць, у т.ч. чотири — про мисливське господарство та їхню мисливську фауну (1963, 1968, 1973, 1979) та три суто теріологічні: про акліматизацію снота уссурійського [Літус 1973], оленя японського [Літус 1978] й ондатри [Літус 1979]. Фактично ці три види (до яких згодом додався візон) і склали основу інтродукованого комплексу чужорідних видів, про успішно пройшли натуралізацію. Майже всі праці є публікаціями малого формату, переважно 2–3-сторінковими тезами, що врешті тоді було майже нормою і що контрастувало з його двома книжками.

До організації біотехнічних заходів активно залучав колег-науковців. В його підпорядкуванні був величезний колектив (1200), що дозволяло реалізувати всі задуми. Серед цих заходів була система підгодівельних майданчиків для оленів і свиней (Залісся, Дніпровсько-Тетерівське ЛМГ), створення гібридних стад свиней диких зі свійськими (Залісся), розведення зайців і качок (качок розводили в Сухолуччі). Були й масштабні акції з переселення зайців з Приазов'я (Куйбишівське господарство, поч. 1970-х рр.; І. Легейда, особ. повід.), для чого було залучено десятки егерів, які ловили зайців сітками, мітили їх вушними мітками і перевозили до елітних господарств. Там само було створено й розплідники зайців [Архипчук 1979].

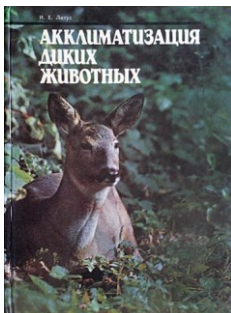

Рис. 1. Палітурка монографії І. Літуса «Акліматизація диких тварин», виданої 1986 р. видавництвом «Урожай» (Київ).

Зміст видання (адаптований переклад): Передмова (проф. М. А. Воїнственський). Вступ. Поняття і терміни. Історія акліматизації тварин в СРСР та зарубіжних країнах; основний розділ — Акліматизація мисливських птахів і звірів в Україні, з сімома підрозділами: птахи (фазан, кеклик), ссавці хижі (снот уссурійський, скунс, візон), непарнопалі (кулан), парнопалі (лань, олень плямистий, сарна сибірська, козел гірський, муфлон європейський), зайцеподібні (кріль дикий), гризуни (нутрія, вивірка телеутка, ондатра, бабак). Зоопарк «Асканія-Нова». Висновки. Бібліографія.

Чесноти, захоплення, суспільна активність

Завжди підтримував тісні контакти з університетською і академічною професурою, що сприяло власному росту, включаючи наукові публікації й дисертацію, та розвитку біотехнічних заходів. Серед його близьких знайомих був проф. О. Кістяківський, частий гість вдома, О. Корнеєв, М. Воїнственський, О. Кормиліцин, Б. Галака, В. Архіпчук та ін. При його статусах такі стосунки були продуктивними і взаємовигідними. Проте як керівника елітного мисливського господарства його оточували далеко не науковці, постійними клієнтами були секретарі обкомів, міністри та начальників управлінь, їхні високі гості, яких він мав забезпечити умовами і результативним полюванням. Попри все, сам він, маючи зброю, майже ніколи нею на користувався.

В мережі є вітання йому як першому директору на урочистостях з нагоди 50-річчя Дніпровсько-Тетерівського ЛМГ (<https://kyivlis.gov.ua>). 2019 року вебсайт Державного агентства лісових ресурсів України вітав його як ветерана війни. В інтернеті є й повідомлення про створене ним 1998 р. мисливське господарство «Київське», кероване нині іншими фахівцями.

Подяки. Матеріали зібрано за сприяння М. Головушкіна та І. Легейди, доповнення і фото отримано від Віктора й Олександра Літусів, яким висловлюю подяку.

Література

- Архіпчук, В. А. 1979. Разведение зайца-русака. *Охота и охотничье хозяйство*, № 2: 6–7.
- Литус, И. Е. 1973. *Акклиматизация фазанов на Украине*. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. Киев, 1–24.
- Литус, И. Е. 1974. Про акліматизацію снотовидного собаки на Україні. *В кн.: Лісове господарство, паперова і деревообробна промисловість. Збірник № 5*. Київ, 14–15.
- Литус, И. Е. 1978. Акклиматизация пятнистого оленя на территории Украины. *В кн.: III Всесоюзное совещание по акклиматизации охотничьих животных*. Ураджай, Минск, 140–142.
- Литус, И. Е. 1979. Акклиматизация ондатры на территории Украины. *В кн.: Проблемы ондатроводства*. Киров, 281–282.
- Литус, И. Е. 1986. *Акклиматизация диких животных*. Урожай, Киев, 1–192.
- Литус, И. Е. 1987. *На разливах Тетерева [Днепроовско-Тетеровское государственное заповедное лесоохотничье хозяйство]*. Урожай, Киев, 1–173.
- Перерва, В. И., И. Е. Литус, В. И. Крыжановский. 1991. Состояние поголовья зубров на Украине и перспективы его рационального использования. *Вестник зоологии*, № 5: 11–15.

Резюме

ЗАГОРОДНЮК, І. Іван Літус — фахівець у галузі акліматизації мисливських тварин, організатор «царських полювань». — Нарис про фахівця, який розвивав ідеї ізольованих потужних мисливських господарств з інтродукціями чужорідних видів, надмірно високою чисельністю дичини та заходами з її штучного підтримання. Його об'єктами уваги були передусім мисливські звірі і все те, що сприяло «збагаченню» мисливських угідь, з виключенням факторів турбування місцевим населенням та пересічними мисливцями, створення системи загороджених територій для випуску привозних тварин і запобігання їх виселенням. Був автором чотирьох публікацій про ссавців (і близько 10 про мисливські господарства та їхню фауну), у т.ч. монографії «Акліматизація диких тварин» (1986).